

Liktor Zoltán Attila

Pactum Mutuae Successionis (1522)

A Habsburg-ház szétválasztása egy „spanyol” és egy „osztrák” ágra? – Kísérlet egy félreértés/fogalom tisztázására a brüsszeli szerződés aláírásának 500. évfordulóján

1. Bevezetés

A (nemzetközi) történetírás számos olyan fogalmat alkot és használ, amelyek jogilag nem értelmezhetők vagy nem tisztáztak, bár azt az alkotmány- és jogtörténetírás (sok esetben) szinte magától értetődő természetességgel átveszi és ismételteti. A „Spanyol Monarchia” vagy a „Habsburg Monarchia”, a „Monarchia Universalis”, valamint a Habsburgok „spanyol” és „osztrák” ága széles körben ismert és bevett kifejezések, holott alapvető kérdéseket vehetnénk fel velük kapcsolatban. A Habsburg-ház 16–17. századi korszakát rendre úgy szokás tárgyalni, miszerint az kettészakadt egy „spanyol” és egy „osztrák” ágra, amit egyesek az 1521/22-es családi „osztzkodásra”, míg mások az 1547 és 1556 között zajló (politikai) folyamatra vezetnek vissza.¹ Beszélhetünk-e valóban „spanyol” és „osztrák” ágról vagy jogi értelemben szétválásról? Különösen is adódik a kérdés annak fényében, hogy a „spanyol” ág tagjai mind viselték az *Ausztria főhercege*, uralkodói pedig a *Magyarország, Dalmácia, Horvátország királya* titulust, címereikben, pénzeiken a jeruzsálemi kereszt mellett rendre megjelent az Árpádok vörös-ezüst sávós szimbóluma. Ugyanígy fordítva, az „osztrák” ág tagjainak titulájában a *Burgundia hercege* cím, pénzeiken és armálsaikban pedig Kasztília és esetleg Aragónia jelképei tűntek fel. E felvetés tisztázása – a brüsszeli

Pactum Mutuae Successionis (1522) aláírásának ötszázadik évfordulója kapcsán – azért is fontos, mert így olyan, a magyar alkotmány- és jogtörténetírást érintő kérdésekre is átfogóbb választ kaphatunk mint a Habsburg dinasztia magyar trónra való „jogosultsága” Mohácsot megelőzően, illetve a dinasztia jogi egységének/szétválásának kérdése. A legfontosabb elsődleges forrás(kiadás)ok – így Károly és Ferdinánd levelezése, maguk a szerződések, végrendeletek – jelentős része ma már online, digitalizálva könnyedén elérhető a kutató számára.

2. Monarchia Universalis?

A 15–16. század tágabb értelemben vett fordulóján a Habsburgok – köszönhetően a házasságpolitikájuknak és a szerencse forgandóságának – öröklés (!) útján olyan jelentős országok birtokába jutottak mint Burgundia (1482) vagy a spanyol királyságok (1516). A dinasztia figyelme a 15. század első feléhez képest a század második felére – részben a magyar és cseh koronától való „elesésük” (1457) következtében, részben a nyugati érdeklőségeik; Habsburg III. Frigyes római császár (1440/52–1493) és Portugáliaiai Eleonóra (1452) valamint Miksa főherceg és Burgundi Mária frigye (1477) révén, ugyanakkor nem feledve/feladva a közép-európai érdeklődésüket(!) – részben nyugati irányba fordult. Az 1490-es években az Itáliába irányuló francia invázió a Habsburgok érdeklődését is a spanyol királyságok (Kasztília, Aragónia) felé fordította, amelynek fontossága a *reconquista* (1492) beteljesülésével csak még inkább felértékelődött. Mindez találkozott a Katolikus Királyok (Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd) érdekével, akik az ekkorra már látványosan expanzív vá váló francia politikával szemben szintén szövetségeket kerestek – házasságpolitikájuk centrumában is ez a Franciaország-ellenesség érhető tetten –, amelybe a Császárság élén álló, és Németalföldet már birtokló Habsburgok teljességgel beleillettek.² A két fél tehát szükségszerűen talált

egymásra,³ Habsburg I. Miksa római király – később császár – (1486/1508–1519) gyermekei a Katolikus Királyok gyermekeivel – János infáns Habsburg Margit főhercegnővel, Johanna infánsnő pedig Habsburg Fülöp főherceggel – hamarosan (1495) házasságot is kötöttek.⁴

Habsburg III. Frigyes római császár (1440/52–1493)
Hans Burgkmair alkotása (1500)⁵

A Habsburgok spanyol földre kerülése azért döntő, mivel a sajátos spanyol (kasztíliai) jogrend a dinasztia jogfelfogására, identitására, államfelfogására jelentős hatást gyakorolt – amint arról majd később szó lesz –, és ez később a Magyar Királyságot is jelentősen érintette. A spanyol királyságok örökletes monarchiák voltak, sőt a spanyol uralkodók egyenesen hitbizományként (*mayorazgo antiguo*) és családi örökségként (*reinos y países patrimoniales*) fogták fel országait, amit saját jogon (*por derecho propio*) bírtak, önmagukat pedig természetes úrnak (*como reyes y señores naturales*) tartották, és az országaik tulajdonosaként (*propietario de los dichos mis Reynos, Estados, y Señoríos*) értelmezték. A kasztíliai szokásjogi gyűjtemény és törvénykönyv, a *Ley de las Siete Partidas* alapján *successio linealis* volt érvényben spanyol (kasztíliai) földön, azon belül is annak egyik altípusa, a *successio cognatica*, ami férfiak és nők öröklését is lehetővé tette, bár egy ágon és fokon belül a férfi primátusával, de ugyanakkor a képviseleti joggal is, ami azt jelentette, hogy ha a királynak fia, vagy fiától származó (fiú vagy leány) örököse nincs, akkor a leányától származó leányunoka is előbb örökölhet, mint a saját testvéröccse.⁶ A 13. században írásba foglalt közjogi (hitbizományi) eszméből bontakozott ki a hitbizomány magánjogi rendszere a 14–15. század során, aminek szabályait az 1505. évi torói Cortes rendezte részletesen.⁷ A hitbizomány lényege abban ragadható meg, hogy az egy olyan megterhelhetetlen, elidegeníthetetlen, feloszthatatlan és elválaszthatatlan vagyontömeg, amely valamely meghatározott öröklési rend (primogenitura, senioratus stb.) szerint egyetlen kézben összpontosul, ezt a spanyol (kasztíliai) jog az országot (koronát) érintő fel fogásból vezette le.

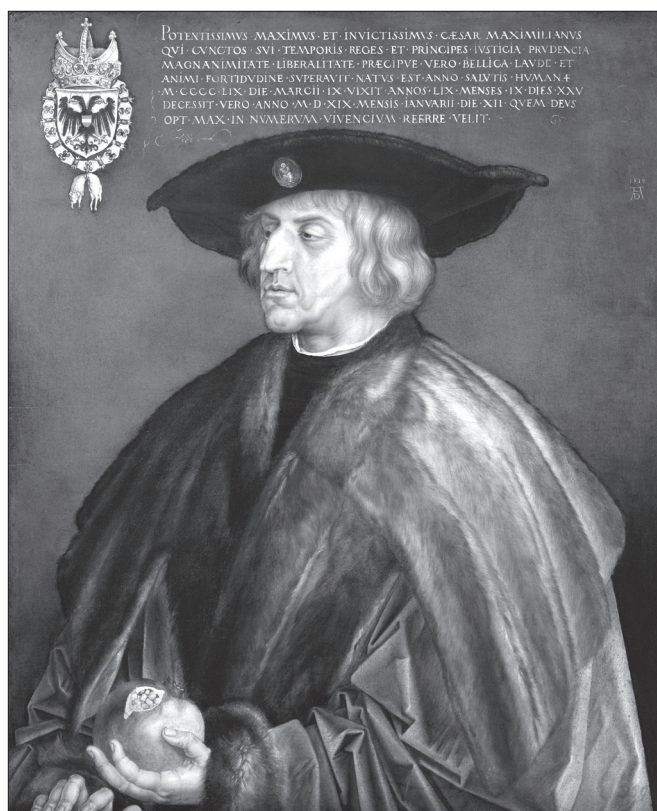
A Habsburgokat (azaz Johanna infánsnő és Fülöp főherceg házasságából leszármazókat) tehát spanyol (kasztíliai) földön a Katolikus Királyok után való öröklésben ennek a jogrendnek az értelmében megelőzték (volna) előbb János infáns (†1497) mint fiúörökös, majd Izabella infánsnő (†1498) mint az uralkodópár legidősebb lánya, illetve annak fia, Miguel de la Paz (†1500) infánsok. Mivel azonban a századfordulóra gyakorlatilag kihalt a Trastámara család Johanna infánsnőt elsőszülöttségi rendben megelőző része, Izabella királynő (†1504) után az elsőszülöttségi

rendben következő lánya, Johanna infánsnő következett a kasztíliai trónon, bár helyette ténylegesen apja és férje, majd fia kormányoztak.⁸ Habsburg Fülöp főherceg rövid társuralma (1506) Johanna mellett ebből a tekintetből nézve zárójelbe tehető.⁹ Nincs helye annak, hogy a korabeli spanyol politikatörténet érdemben tárgyaljuk,¹⁰ a lényeg, hogy az öröklési rend és a Katolikus Királyok testamantum¹¹ értelmében végül a Habsburg Károly főherceg-infáns

jutott a kasztíliai és az aragóniai korona kormányzásához (1516) és később trónjához (1518).¹² A két főherceg-infáns unoka közül – némi ellenállás mellett a fiatalabb, de spanyol földön született és nevelkedett Ferdinánddal szemben – a Németalföldön (értsd idegenben) született és ott is nevelkedett idősebb Károly egyedül kapta az egész spanyol örökség kormányzását.¹³ A hatalomátvétel nem volt konfliktusmentes, kezdetben Ferdinánd és környezete hevesen ellenezte (az idegennek tartott) Károly hatalomra kerülését – amiről az idősebb fivérnek tudomása volt¹⁴ –, bár a polgárháború elkerülése érdekében végül is elfogadták azt. Amikor Károlyt – anyja, Johanna királynő (†1555) mellé (!) külső nyomásra (!) – fel-

eskették társuralkodónak (1518) a rendek, számos konkrét és általános kérést is támasztottak felé; így többek között azt, hogy minél előbb nősüljön meg, Ferdinánd infáns pedig addig ne távozzon az országból, amíg Károly házasságot nem köt vagy utóda nem születik.¹⁵ Károly ezeket a követeléseket közel sem volt hajlandó teljesíteni, öccsét, Ferdinánd főherceget pedig azonnal nagynénjéhez, Habsburg Margit főhercegnőhöz küldte Németalföldre, azaz a lehető legmesszebbre távolította el a spanyol udvarból.¹⁶ A rendek Károly uralmával szemben már a kezdetektől fogva erős ellenérzéssel voltak, bár nem a személyét utasították el, hanem a kormányzati stílusát, az idegenek (burgundiak) magasztóságokba emelését a kasztíliai nemességgel szemben, az idegen (burgund) szokások és udvari etikett behozatalát stb.,¹⁷ nagyrészt ebből az elégedetlenségből sarjadt ki a kasztíliai rendi mozgalom, a híres Comuneros-felkelés¹⁸ (1520–1522).

Károly főherceg-infáns apai nagyapja, Habsburg I. Miksa római császár²⁰ (†1519) – akit példaképének tekintett, számos alkalommal személyesen találkoztak Németalföldön, legutoljára 1517-ben²¹ – osztrák örökös tartományait,

Habsburg I. Miksa római császár (1486/1508–1519)
Albrecht Dürer alkotása (1519)¹⁹

amit a német jog egyenlő arányban rendelt felosztani a fiúörökösök közt, akadály nélkül vette át, mivel az azokban való öröklésről Ferdinánd teljességgel lemondott bátyja javára. A következő évben (1520) hosszas politikai csatározás után a főherceget V. Károly néven római császárrá is megválasztották.²² Ezt a konglomerátumot – a három

dinasztiától (Burgund, Trastámara, Habsburg) rászállott örökséget – illeti a történetírás *Monarchia Universalis* elnevezéssel, amely azonban jogilag nem létező entitás, hiszen azok a különböző országok szuverén államok, nincsenek alárendelve semmi másnak, az egyetlen összekötő kapocs közöttük az uralkodó – Habsburg Károly – személyében testesült meg. Létezett Kasztília, León, Aragónia, Valencia, Alsó- és Felső-Ausztria, Tirol, Stájerország, Krajna, Karintia stb., de hol volt a *Monarchia Universalis* mint állam? Sehol. Jobb híján nevezi így azoknak az országoknak a „halmazát” a történetírás, ami a dinasztia (Károly) uralma alatt állott a tárgyalt korszakban, a spanyol *conglomerado dinástico* kifejezés ezt hűebben vissza is adja. Le kell szögezni tehát, hogy a spanyol királyságok és az osztrák örökös tartományok között közjogi értelemben semmiféle unió soha nem is volt, következésképpen az osztrák örökös tartományok feletti családi osztozkodás (1521/22) közjogilag nem, csupán politikailag értelmezhető, de az a dinasztia (magán)jogi egységét – amint az a későbbi dokumentumokból is világosan kirajzolódik – egyáltalán nem érintette. E logika mentén magyarázatra így az sem szorul, hogy Károlynak 1556-ban a császárságról – hosszú politikai folyamat (1547–1556) eredményeként öccse, Ferdinánd „javára” – történt lemondása²³ a *Monarchia Universalis* tekintetében közjogilag ugyancsak értelmezhetetlen, a család (magán)jogi egységére pedig hatással nem is lehetett.

3. *Pactum Mutuae Successionis* (1522)

Károly császárként kénytelen volt szembenézni a Luther fellépése nyomán az akkorra már jelentőssé váló reformáció kérdésével. A pápaság első reakciója a Luther által terjesztett tanokra válaszul 1520-ban az *Exsurge Domine*

elnevezésű pápai bulla formájában jelent meg, amelyben az egyházfő Luther tévedéseire mutatott rá. Luther tanításai futótűzként terjedtek Európában, amire a politika válaszolni volt kénytelen, így hát a fiatal császár megidézte Luthert a Wormsba egybehívott birodalmi gyűlésre.²⁵

Habsburg (V.) Károly spanyol király és római császár
(1518/19–1556)

Bernard van Orley alkotása (1520)²⁴

A birodalmi gyűlés jó alkalomnak kínálkozott volna, hogy Magyarország érdemi segítséget szerezzen a német birodalmi rendektől, illetve a császártól az oszmánokkal szemben. A magyar delegációt Werbőczy István és Balbi Jeromos pozsonyi prépost²⁶ vezették, akik 1521 március végén három fő célkitűzéssel érkeztek a szabad császári városba: érdemi és hathatós segítség kieszközlése Magyarországnak a várható oszmán támadással szemben; ennek keretében nyélbe ütni a még a bécsi találkozón²⁷ (1515) írásba foglalt Habsburg–Jagelló kettős házasságot; továbbá megakadályozni a nyugati egyházszakadást. A Werbőczy vezette magyar küldöttség ugyan üres kézzel kényszerült távozni, a kettős házasság vonatkozásában viszont sikerült dűlőre vinni a dolgot. A császár a birodalmi gyűlésre még korábban meghívta öccsét – az addig mellőzött –, Ferdinánd főherceget, azzal a szándékkal, hogy teljese-

désbe vigye a kettős frigyet a Jagellókkal, amire valóban sor is került.²⁸ Mivel azonban Ferdinánd szuverén uralkodóként nem rendelkezett egyetlen ország/tartomány felett sem – a birodalmi gyűlés alatt nagynénjének, Margit németalföldi kormányzónak írott levelében április közepén még csak reményének ad hangot, hogy megkapja a császár által megígért jussát²⁹ –, ezért Károly Wormsban úgy határozott³⁰ (1521. április 28.), hogy átengedi öccsének az osztrák örökös tartományok egy részét, még hozzá a Magyarország felé eső öt tartományt, Alsó- és Felső-Ausztriát, Stájerországot valamint Krajnát és Karintiát.³¹

Károly nem tudta megakadályozni az egyházszakadást – bár Luthert törvényen kívül helyezte a császári ediktum,³³ ő végül megszökött a városból –, amivel lényegében kezdetét vette a német (vallási színezetet nyert) polgárháború a császár és a rendek egy része között.³⁴ Ezzel párhuzamosan zajlott Kasztíliában a rendek megmozdulása, amit bár sikerült leverni, a császár azonnal újabb ellenséggel – Ferenc francia királlyal – volt kénytelen szembenézni.³⁵ A Magyar Királyság védelmi rendszeré-

nek kulcsa – Nándorfehérvár – még 1521 augusztusában elveszett, az oszmán hódítás rémképe immáron realissá vált. A pápaság élére ugyan Károly egykori nevelője, Utrechti Adrián lépett (1521–1523), aki éppen az Oszmán Birodalom előrenyomulására tekintettel csillapítani próbálta – bár sikertelenül – a feszültséget a két uralkodó között.³⁶ A kibontakozó háború „előestéjén” Károly 1522 februárjában egy újabb okmányban véglegesítette az osztrák örökségből még fennmaradt rész átengedését Ferdinándnak, amit a századforduló kiváló jogtudósa, Csekey István a magyar trónöröklés rendjéről írott művében a következőképpen értelmezett: „I. Miksa halálával idősebb unokája, Károly főherceg beleült a hatalmas osztrák, spanyol és burgundi örökségbe, mint egységes majorátusba. Ezzel a német jogi egyenlő öröklési elvvel szemben a spanyol jog támogatta *privilegium maius* elvére helyezkedett. Csakhogy hatalmi és kormányzati elvek sokszor nem türik meg a jog szűkös keretét. Károly is hamarosan érezte, hogy a szertefekvő birtoktöm-

bökök együttes kormányzása szinte lehetetlenség. Ezért az 1521. április 21-i worms-i és az 1522. február 7-i brüsszeli szerződésekben öccsével, Ferdinánddal megosztotta a hatalmas világbirodalmat”.³⁷ Érdeemes megvizsgálni a jogi helyzetet, mert egészen világos képet kapunk.

A brüsszeli szerződés szövege rögzíti, hogy az I. Miksa császártól Károlyra szállott osztrák örökös tartományok közül 5 hercegséget a worms-i egyezség keretében már átruházott öccsére,³⁸ most pedig a még fennmaradt részeket – amiket hosszasan sorol a dokumentum – is átadja, továbbá az osztrák főhercegségről is lemond Ferdinánd javára.³⁹ A kontraktus rendezni kívánja testvérüknek, Mária főhercegnőnek II. Lajos magyar és cseh királlyal (1516–1526) Budán az év januárjában kötött házassága kapcsán a hozomány (kétszázezer magyar dukát) kérdését.⁴⁰ A textus felemlíti, hogy a tanácsosok állásfoglalása alapján Károly egyéb – Németországon kívüli – országainak törvényei és szokásai szerint (a hitbizományi jogfelfogás mentén) minden más örökség (ország) feloszthatatlanul (*indivisibilia*) őt mint elsőszülöttet illet,⁴¹ éppen ezért Károly és Ferdinánd képviselők útján ünnepélyesen kölcsönösen lemondanak minden (esetlegesen) meglévő jogukról a másik országaiban.⁴² Ez utóbbi a leglényesebb megállapítás, mivel ez bizonyítja azt, hogy a szer-

ződés nem jelent semmiféle megosztást, hiszen a spanyol (hitbizományi) jog szerint amúgy sem lehetett volna megosztani az országokat, és azok egészében Károlyra mint idősebb fivére szállottak, Ferdinánd abból jogosan nem is részesedhetett volna bátyja mellett. Épp ellenkezőleg,

az lett volna a felosztás, ha azokból Ferdinánd is részt kapott volna. A szerződés tehát tudatosan/jogszerűen külön kezelte a spanyol és a burgundi örökséget az osztrák tartományoktól – mint-hogy azok jogi értelemben soha nem is tartoztak egybe –, Ferdinánd az utóbbinak a felére viszont a német jog szerint jogosan tarthatott (volna) igényt. Abban igaza van a történetírásnak, hogy Károly döntésében – az osztrák örökség megosztása (1521), majd Ferdinándnak való teljes átengedése (1522) – (aktuál)politikai szempontok játszottak/játszhattak szerepet. Ennek viszont jogi következménye a családi viszonyokra nincs.

A brüsszeli szerződés Károly neve mellett felüti a *Magyarország királya* (*Vngarie, Dalmacie, Croacie rex*) titulust, amit Károly és utódai a spanyol

trónon kettős „jogcímen” bírtak. Egyrészt spanyol (aragón) oldalról, méghozzá a Nápolyi Királyság (*Regnum Utriusque Siciliae*) birtoklása „jogán” már Aragóniai II. (Katolikus) Ferdinánd óta viseltek – Nápolyban az Anjou-kor végétől kezdve volt használatban a magyar királyi titulus –, a címereikben, pénzeiken az Árpádok vörös–ezüst sávós szimbóluma a Jeruzsálemi Királyság jelképével együtt jelenik meg. Másrészt a Habsburgok „jussa” címén használták a titulust, a császárok (Frigyes, Miksa) a 15–16. században szívós küzdelmet folytattak Magyarorszáért, a csataterék mellett a diplomácia útján is próbálkoztak.⁴⁴ A *Magyarország királya* cím viselésének „jogát” még III. Frigyes császár⁴⁵ „ismertette el” az 1463-ban Hunyadi Mátyással kötött öröklési (magánjogi) szerződésben,⁴⁶ bár az közjogi erőt nem nyert, a Habsburgok Mátyás (†1490) után mégis érvényt kívántak szerezni e „jogosultságuknak” a magyar trónra. A Jagelló II. Ulászlóval szemben ugyancsak alulmaradó Habsburgok egy újabb öröklési (magánjogi) szerződésben (1491) próbálták meg biztosítani „jogukat” a magyar trónra és a magyar királyi titulus használatára. Érdekes, hogy mindkét szerződés – Frigyes császár fiágán belül – szabad választást engedett volna a magyar rendeknek, aminek azért van jelentősége, mert a dinasztianak a spanyol koronával pár

Habsburg (I.) Ferdinánd főherceg, magyar és cseh király, római császár (1521/26/58–1564)
Hans Maler alkotása (1524)³²

A brüsszeli szerződés (1522)⁴³

évvel később történt szoros kötődésbe jövele (16. század eleje) alapvetően megváltoztatta a jogfelfogását, és akkor már – spanyol hatásra – a tisztán öröklési monarchiában gondolkodtak. Habsburg Miksa római császár címei között (*electus Romanorum Imperator Semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex*) szerepelt is, a császár pénzein az Árpádok vörös-ezüst sávós szimbólumai sorra megjelentek, a *Magyarország királya* cím, amelyet példának okáért a Habsburg–Jagello kettős házassági szerződésben is olvashatunk. Habár a Pozsonyban 1515-ben folytatott előzetes tárgyalásokon a felek megállapodtak a Miksa unokái (Ferdinánd és Mária) és Ulászló gyermekei (Anna és Lajos) közötti kettős frigyben, az azon év „július 22-én megkötött végleges szerződésben már vagylagosan mindkét unoka szerepelt. Károly abban az esetben, ha felbomlana a francia király lányával, Renéével kötött házassági szerződése. Az Anna jegyese kérdésében uralkodó bizonytalanságnak az a magyarázata, hogy a császár egyik unokájával sem rendelkezik szabadon. Károly röviddel előbb teljes mértékben a flandriai tanácsosok hatalmába került. Ferdinándot viszont másik nagyapja, aragóniai Ferdinánd tartotta hatalmában, és az ő politikai kombinációit szolgálta.”⁴⁷ Károly – egy németalföldi ügy kapcsán – nagynénjének, Margit főherceg-

nőnek írott levelében (1519) felemlégeti, hogy nagyapja, Miksa császár használta a *Magyarország királya* címet,⁴⁸ de csak a wormszi birodalmi gyűlésen (1521) dőlt el véglegesen, hogy Ferdinánd főherceg és Anna hercegnő között jön létre a frigy. Lényegében ezzel Károly – mint a Habsburg-ház feje – eldöntötte, hogy a cseh és magyar „örökség” Ferdinándra fog szállni, bár azt írásos formában *expressis verbis* csak a mohácsi csatát követően juttatta kifejezésre.⁴⁹

„Károly a spanyol és a burgundi majorátusoknak lett a feje, az osztrák birtokok tekintetében pedig lemondott öccsének, Ferdinándnak javára, de fenntartva ennek ága magszakadása esetére az öröklés jogát. Az ausztriai ház ezáltal két külön, egymástól teljesen független, önálló ausztriai és spanyol ágra vált szét”,⁵⁰

– fogalmaz Csekey. Ezzel szemben meggyőződéses, hogy az osztrák örökös tartományok átengedése (magán) jogilag nem jelentette a dinasztia két ágra válását. Ezt bizonyítja Károlynak, az 1522. februári brüsszeli „osztokodást” követően még azon év májusában, Bruges városában francia nyelven kelt (első, a későbbiek ismeretében meglehetősen rövid) végrendelete, amelyben törvényes

házaságából származó utódainak (esetleges) hiányában egyetemes örökösül (*nostre universel héritier et successeur*) öccsét, Ferdinánd főherceget jelöli meg.⁵¹ Érdekes, hogy az uralkodó a testamentuma szövegét úgy zárja, hogy „kelt római és magyarországi uralkodásunknak harmadik, spanyolországának pedig hetedik esztendejében”.⁵² Mindez arra utal, hogy Károly a magyar királyi címet – a nagyapjától, Miksa császártól – „megöröklött” titulussal, a magyar trónra való jogosultságot pedig fennállónak tekintette, holott a pozsonyi szerződés (1491) csupán Miksát – és nem utódait (!) – „jogosította” a cím használatára.⁵³ A pozsonyi okmány Miksa utódainak – fiági, férfi örökösének – kizárólag azt a „jogát” rögzítette, hogy Jagelló II. Ulászló fiágának kihalása esetén a magyar rendek közülük válasszanak uralkodót.⁵⁴

A Magyar Királyságban az ősi szokásjog szerint a nemzet választotta a királyt, akinek fiági utódai közül ugyan csak maguk a rendek választották a következő uralkodót; Werbőczy Hármaskönyvében ezt világosan rögzíti: „a fejedelmet is csak nemesek választják”.⁵⁵ 1526-ban II. Lajos halálával a rendek szabadon választhattak uralkodót, jogilag nem kötötte őket semmi (az öröklési szerződések sem), a választásukat a politikai realitás határozta csak meg. Az ország keleti része inkább Szapolyai és a lengyel Jagelló-vonal mellett kardoskodott, míg a nyugati-északi rész inkább a Habsburgok felé húzódott. Ferdinánd főherceg először 1526. szeptember 22-én Linzben kelt levelében számolt be császári bátyjának a mohácsi csatáról és II. Lajos vesztéről, illetve Szapolyainak a magyar, Jagelló Zsig-

mondnak pedig a cseh trónra való törekvéseiről.⁵⁶ Károly császár november végén Granadában kelt (válasz)levelében arról értekezik, hogy a hatékonyabb kormányzás miatt lemond Magyar- és Csehországról Ferdinánd javára,⁵⁷ és Antonio de Mendoza személyében követet küld hozzá.⁵⁸ Pár nappal később, már Toledo városában kelt levelében gratulál öccsének a csehországi megválasztásához, és reményét fejezi ki, hogy Magyarországon is hasonlóan sikerrel zajlik majd a királlyá választása.⁵⁹

Ferdinándot 1526-ban szabadon választották meg a magyar rendek, bár ő maga később – a belpolitikai helyzet alakulásától függően – hol az öröklési szerződésekre, hol pedig választásra hivatkozott. A Szapolyaival kötött váradi béke (1538) ugyan kimondta Károly – és utódai – „öröklési jogát” a magyar trónra,⁶⁰ az közjogi erőt soha nem nyert. 1547-ben az országgyűlésen viszont világosan kimondták, hogy „az ország rendei és karai magukat nemcsak Ő felsége [értsd: Ferdinánd], hanem örökösei uralmának és hatalmának is örök időkre alávették”.⁶¹ Az örökösök (*haeredes*) alatt a magyar jogban – a Tripartitumban egyértelműen megfogalmazott szöveg szerint – csak a „törvényes fiakat kell érteni”.⁶² Így az 1547:5. tc. – azon túl, hogy csupán a fennálló (ősi) magyar szokásjogot foglalja egybe, azaz az elsőként megválasztott király (ez esetben I. Ferdinánd) utódainak ismeri el jogigényét a magyar trónra – egyértelműen fogalmaz, implicite nem létezőnek tartja a korábbi szerződések öröklésre vonatkozó rendelkezését, és következképp „kizárja” az öröklési igénnyel bírók köréből Károly császárt és utódait, csak-

A Habsburgok országai a 16. század első felében

úgy mint hogy „ki volt zárva hajdan az Anjouiak nápolyi ága is”.⁶³ Csak zárójelben kell megjegyezni, hogy a „spanyol” ág jogát a magyar trónra 1687-ben külön törvény biztosította.⁶⁴

4. Összegzés

A történetírás rendre úgy magyarázza az 1521/22-es „felosztást” mint a dinasztia „spanyol” és „osztrák” ágra való „szétválását”, amely azonban jogilag nem értelmezhető. Meggyőződés, hogy a „szétválás” kérdése/meghatározása azért nehézkes/ellenmondásos, mert a historiográfia nem tesz különbséget a kérdés jogi és politikai vetületei között, pontosabban e kettő megengedhetlenül összezsúrosítja. Károly és Ferdinánd „osztozkodása” nem jelentette a család (magán)jogi egységének megtörését, hiszen Károly pár hónappal később kelt végrende-

letében egyetemes örököséként (kisegítő jelleggel) Ferdinánd szerepel, minthogy a spanyol jog szerint amúgy is jogosult lenne az egész spanyol örökségre abban az esetben, ha Károlytól nem lennének törvényes utódok. Az osztrák örökséget a német jog szerint kettejük között kellett volna megosztani, de Károly arról – valószínűleg politikai (stratégiai) számítások miatt – teljességgel lemondott öccse javára. A magyar törvényi és szokásjogi rend szerint a Habsburgoknak (III. Frigyes császár fiágának) viszont soha nem is volt öröklési joguk. Ferdinánd 1526-ban szabad és törvényes választás, nem pedig öröklés útján került a magyar trónra. A magyar közjog tehát eleve nem is ismerte (el) Károly – és utódainak – jogát a magyar trónra, az 1547:5. tc. tehát egyáltalán nem érintette a dinasztia belső (jog)viszonyait, nem reszketette ki Károlyt és utódait a „magyar örökségből”, mivel soha nem is bírtak jogosultsággal arra, nem volt tehát miből kirekeszteni őket.

LIKTOR, ZOLTÁN ATTILA

Pactum Mutuae Successionis (1522)

(Zusammenfassung)

In der Geschichtsschreibung wird die „Aufteilung” von 1521/22 oft als eine „Spaltung” der Dynastie in einen „spanischen” und einen „österreichischen” Zweig erklärt, was rechtlich nicht zu interpretieren ist. Ich bin davon überzeugt, dass die Frage der „Spaltung” umstritten ist, weil die Geschichtsschreibung nicht zwischen den rechtlichen und politischen Aspekten des Themas unterscheidet bzw. beide unzulässigerweise miteinander vermengt. Die „Teilung” von Karl und Ferdinand bedeutete keinen Bruch der (privat-)rechtlichen Einheit der Familie, da das

Testament Karls einige Monate später Ferdinand als Universalerben (in subsidiärer Funktion) auführte, da ihm nach spanischem Recht ohnehin das gesamte spanische Erbe zugestanden hätte, falls es keine gesetzlichen Erben nach Karl gegeben hätte. Das österreichische Erbe hätte nach deutschem Recht zwischen ihnen aufgeteilt werden müssen, doch sagte Karl es zugunsten seines jüngeren Bruders vollständig ab – wahrscheinlich aus politischen (strategischem) Gründen.

Jegyzetek

- MARTINEZ MILLÁN, José: La sucesión en el Imperio y el reajuste de los intereses religiosos y dinásticos. In MARTINEZ MILLÁN, José (ed.): *La corte de Carlos V*. Madrid, 2000. Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, Vol. 1. Tomo 2. 267–277. p., EDELMAYER, Friedrich: Carlos V y Fernando I. La quiebra de la monarquía universal. In MARTINEZ MILLÁN, José – EZQUERRA REVILLA, Ignacio Javier (eds.): *Carlos V y la quiebra del humanismo político en Europa (1530–1558)*. Madrid, 2001. 151–162. p.
- CANTERA MONTENEGRO, Enrique: La política de alianzas matrimoniales de los Reyes Católicos. *Los reinos hispánicos ante la Edad Moderna*, Vol. 1, 1995. 465–502. p.
- EDELMAYER, Friedrich: ¿Descubrimiento o encuentro? Maximiliano I y los Reyes Católicos. In RIBOT GARCÍA, Luis Antonio – CARRASCO MARTÍNEZ, Adolfo – ADAO DA FONSECA, Luis (eds.): *El Tratado de Tordesillas y su época*, Vol. 1, 1995. 217–226. p.
- WIESFLECKER, Hermann: Maximilian I. und die habsburgisch-spanischen Heirats- und Bündnisverträge von 1495/96. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, Nr. 67, 1959. 1–52. p. <https://doi.org/10.7767/miog.1959.67.12.1>.
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/79/Hans_Burgkmair_d._%C3%84._%28zugeshchr.%29_-_Bildnis_Kaiser_Friedrich_III.jpg.

- PORTONARIIS, Andrae: *Las Siete Partidas glosadas por el licenciado Gregorio Lopez*. Salamanca, 1555, Segunda Partida, Título XV, Ley II „como quier que los padres, comunalmente, auian piedad de los otros hijos, non quisieron que el mayor ouiesse todo, mas que cada vno dellos ouiesse su parte. Pero con todo esto los omes sabios, e entendidos catando el pro comunal de todos, e conociendo que esta particion, non se podria hazer en los reynos que destruydos non fuesen, segun nuestro Señor Jesu Christo dixo que todo reyno partido sería estragado touieron por derecho que el señorío del reyno no lo ouiesse sino el hijo mayor despues dela muerte de su padre. E esto usaron en todas las tierras del mundo, quiere que el señorío ovieron por linaje; e mayormente en el España. E por escusar muchos males aca escieron: e podrian aun ser hechos pusieron que el señorío del reyno heredassen siempre aquellos, que viniessen por la lina derecha. E porende establecieron, que si hijo varon, y non ouiesse, la hija mayor heredasse el reyno. E aun mandaron que si el hijo mayor muriesse, ante que heredasse, si dejasse hijo o hija, que ouiesse de su muger legitima, que aquel, o aquella ouiesse, e non otro ninguno. Pero se todos estos falliesciessen deue heredar el reyno, el más propinco pariente, que ouiesse seyendo ome para ello; non auiendo hecho cosa, por que lo deuiesse perder.”
- SEMPERE Y GUARINOS, Juan: *Historia de los vínculos y mayorazgos*. Madrid, 1805. Imprenta de Sancha; LOPEZ NEVOT, José Antonio:

- Una aproximación doctrinal al mayorazgo castellano: el «Tratado Legal sobre los Mudos» del licenciado Lasso (1550).* Coimbra, 2005. 2757–2768. p.
- ⁸ GONZÁLEZ SÁNCHEZ, Vidal: *El testamento de Isabel la Católica y otras consideraciones en torno a su muerte.* Madrid, 2001. Instituto de Historia Eclesiástica „Isabel la Católica”. „[d]ejo ordenado y mandado que en cualquier de los dichos casos, el dicho Rey mi señor rija y gobierne y administre los dichos mis reinos y tierras y señorios, y tenga la gobernación y administración de ellos por la dicha Princesa nuestra hija, en su nombre, hasta tanto que el infante don Carlos, hijo primogénito heredero de la dicha Princesa y del príncipe don Felipe su marido, mi nieto, sea de edad legítima, a lo menos de veinte años cumplidos, para los regir y gobernar, estando en estos reinos a la sazón y viniendo a ellos para los regir, rija y gobierne en cualquier de los casos.”
- ⁹ WIESFLECKER, Hermann: König Philipps I. Tod in Burgos (1506). Eine Krise der habsburgisch-spanischen Weltmachtsbildung. *Römische Historische Mitteilungen*, Nr. 18, 1976. 87–94. p.
- ¹⁰ CALDERÓN ORTEGA, José Manuel: Felipe el Hermoso, Fernando el Católico y la instauración de la Casa de Austria en Castilla. In EDELMAYER, Friedrich – ALVAR, Alfredo (coord.): *Socialización, vida privada y actividad pública de un Emperador del Renacimiento. Fernando I 1503–1564.* Madrid, 2004. Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales (SECC), 133–166. p.
- ¹¹ CALDERÓN ORTEGA, José Manuel: El proceso de redacción del último testamento de Fernando el Católico el 22 de enero de 1516. In *IX Encuentros de estudios comarcales. V Centenario de la muerte del Rey Fernando El Católico (1516–2016).* Madrigalejo, 7 y 8 de octubre de 2016. 29–52. p. 49. p. „Después de realizadas las pertinentes modificaciones en el texto de Aranda, se procedió a la redacción de un nuevo testamento cerrado en la villa de Madrigalejo y sujeto a las formalidades establecidas en el Derecho sucesorio castellano, conteniendo la institución de heredero”, „designando a su hija Juana como heredera universal, al mismo tiempo que disponía la sucesión testamentaria en caso de desaparición de la línea anterior en favor de las posteriores encabezadas por sus hermanas María y Catalina, reinas de Portugal y de Inglaterra respectivamente. Así, Juana se convertía en heredera de ambas coronas, pero considerando su estado de salud, que le imposibilitaba para el ejercicio de las arduas tareas de gobierno, Carlos era nombrado gobernador general como hijo primogénito.”
- ¹² Spanyolhonban nevelkedett unokáját, Ferdinándot akarta utódjául (1515) majd nem sokkal később megváltoztatva végrendeletét, Károlyt jelölte meg (1516) lásd FLORISTÁN IMÍZCOZ, Alfredo: Fernando de Austria y la problemática herencia de los reinos hispánicos (1503–1518). In EDELMAYER – ALVAR (coord.) 2004. 183–204. p. Külső hatalmak, mint a pápa vagy a császár gyakoroltak nyomás a Cortesre, hogy Károlyt eskessék fel társuralkodónak, lásd ARAM, Bethany: La reina Juana entre Trastámaras y Austrias. In NIETO SORIA, José Manuel – LÓPEZ-CORDÓN CORTEZO, María Victoria (eds.): *Gobernar en tiempos de crisis: las quiebras dinásticas en el ámbito hispánico 1250–1808.* Madrid, 2008. Sílex, 41. p. „[e]nviaron cartas a los nobles, las ciudades y los pueblos de Castilla que hicieron eco de las afirmaciones de Carlos de que el papa (ya había solicitado la bula „Pacíficus et aeternus Rex), el emperador y otros potentados cristianos habían insistido en que Carlos tomara el título real él solo.”
- ¹³ Miksa római király még a kormányzóságot is kénytelen volt újfént átvenni Németalföldön Fülöp főherceg korai halála miatt unokája nevében, lásd VILAR SÁNCHEZ, Juan Antonio: Los primeros años del gobierno de Carlos de Habsburgo en los Países Bajos. In CASTELLANO CASTELLANO, Juan Luis – SÁNCHEZ-MONTES GONZÁLEZ, Francisco: *Carlos V. Europeísmo y Universalidad,* Madrid, 2001. Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 567. p.
- ¹⁴ Lásd Károly levelét Ferdinándnak BAUER, Wilhelm: *Die Korrespondenz Ferdinands I. Familienkorrespondenz bis 1526.* Wien, 1912. A. Holzhausen, 7. p.
- ¹⁵ A valladolidi gyűlés határozatait lásd Ordenamiento de las Cortes de Valladolid de 1518. In *Cortes de los antiguos reinos de León y de Castilla.* Madrid, 1882. Real Academia de la Historia, 260–284. p.
- ¹⁶ FAGEL, Raymond: Don Fernando en Flandes (1518–1521): un príncipe sin tierra. In EDELMAYER – ALVAR (coord.) 2004. 253–272. p.; DONGIL Y SÁNCHEZ, Miguel: Margarita de Austria (1480–1530) Regente de los Países Bajos y Tutora de Carlos I de España. *Iberian*, Vol. 2, 2011. 6–18. p.
- ¹⁷ ELOY HORTAL MUÑOZ, José – LABRADOR ARROYO, Félix: *La Casa de Borgoña: la Casa del rey de España.* Leuven, 2014. Leuven University Press. <https://doi.org/10.11116/9789461660855>.
- ¹⁸ PÉREZ, Joseph: *La révolution des „Comunidades” de Castille, 1520–1521.* Bordeaux, 1970. Institut d’études ibériques et ibéro-américaines de l’Université de Bordeaux; PÉREZ, Joseph: *Los Comuneros.* Madrid, 2016. La Esfera; SZÁSZDI, István: The Castilian Resistance to the Imperial Ideal (1520–1522). Factum and Iure in the first Globalization. *Journal on European History of Law*, No. 2, 2014. 55–66. p. „The influence of such political ideology, that preached that the Crown was limited by the nobility and the representative institutions of the kingdom, was evident in the strained XVth century Castilian history. The rulers that governed giving their back to the community and its laws and institutions were considered »tiranos«, that is tyrants. And absolute power was just a wish of the princes based in the Roman Law, far away from reality.”
- ¹⁹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/Albrecht_Dürer_-_Portrait_of_Maximilian_I_-_Google_Art_Project.jpg.
- ²⁰ HARE, Christopher: *Maximilian the dreamer. Holy Roman Emperor (1459–1519).* London, 1913. S. Paul & Co.; WIESFLECKER, Hermann: *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. Bd. 4: Gründung des habsburgischen Weltreiches. Lebensabend und Tod. 1508–1519.* München, 1977. Oldenbourg.
- ²¹ PARKER, Geoffrey: *Carlos V – Una nueva vida del emperador.* Madrid, 2019. Planeta, 55. p. „Muchas de las posteriores acciones de Carlos reflejarían los objetivos y valores de su abuelo, el único modelo de rol masculino que tuvo entre 1505 (cuando se conocieron) y 1517 (cuando se separaron por última vez) Carlos imitó a Maximiliano marchando al frente de su infantería „con una pica al hombro”; fue coronado rey de Romanos en una ceremonia en Aquisgrán diseñada conforme a la investigación de los archivos” llevada a cabo bajo la supervisión de su abuelo. Desfío al rey de Francia a enfrentarse en duelo con él e invitó al sultán otomano a participar en un torneo a fin de saldar sus diferencias de una vez por todas, como habría hecho Maximiliano; y planeaba recuperar los poderes de Carlomagno, de quien los Habsburgo se decían descendientes, y a neutralizar a Francia como paso previo a liderar una cruzada para conquistar Constantinopla.”
- ²² EDELMAYER, Friedrich: Los hermanos, las alianzas dinásticas y la sucesión imperial. In EDELMAYER – ALVAR (coord.) 2004. 167–182. p.
- ²³ LIKTOR Zoltán Attila: Mégiscsak egy család a kettő? A Habsburg-ház „két ágának” egysége a 16. század derekán a családi egyezségek és végrendeletek tükrében – és ennek jelentősége a magyar alkotmánytörténet szemszögéből. *Pázmány Law Working Papers*, 2020. 15. sz. 1–24. p.
- ²⁴ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/ff/Charles_V_-_after_Bernaerd_van_Orley_-_depot_Louvre-Mus%C3%A9e_de_Brou%2C_Bourg-en-Bresse.jpg.
- ²⁵ SMITH, J. Frederick: *Martin Luther and the reformation in Germany until the close of the Diet of Worms.* London, 1896; KALKOFF, Paul: *Der Wormser Reichstag von 1521. Biographische und quellenkritische studien zur Reformationsgeschichte.* München & Berlin, 1922. <https://doi.org/10.1515/9783486747805>; RAINER, Wohlfeil: *Der Wormser Reichstag von 1521. Reichspolitik und Luthersache.* Worms, 1971. Stadtarchiv Worms, 59–155. p.; SEIBT, Ferdinand: *Karl V. Der Kaiser und die Reformation.* Berlin, 1990. Siedler.

- ²⁶ BÁRÁNY Attila: Egy humanista diplomata a 16. század eleji Magyarországon: Hieronymus Balbi. In BÁRÁNY Attila – PUSZTAI Gábor (szerk.): *Diplomata írók, író diplomaták*. Debrecen, 2018. Kapitális, 7–33. p.
- ²⁷ HERMANN Zsuzsanna: *Az 1515. évi Habsburg–Jagelló szerződés. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéhez*. Budapest, 1961. Akadémia Kiadó; TRINGLI, István: Der Weg des ungarischen Hofes zur Doppelheirat 1515. In TRINGLI, István – DYBAŚ, Bogusław (Hg.): *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*, Budapest, 2019. 235–260. p., WIJACZKA, Jacek: Jagiellonen und Habsburger – Rivalität um Dominanz in Mittel- und Osteuropa im 15. und 16. Jahrhundert. In TRINGLI, István – DYBAŚ, Bogusław (Hg.): *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*, Budapest, 2019. Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, 261–292. p.
- ²⁸ Miksa és Ulászló között már 1506-ban felmerült Ferdinánd főherceg-infáns és Anna hercegnő valamint Lajos herceg és Mária főherceg-infáns közötti házasság terve. Miután a házassági szerződést 1515-ben megkötötték, Ferdinánd főherceg-infáns 1516. márc. 24. napján kelt nyilatkozatában arra hajlandónak is mutatta magát. A szerződés teljes szövegét közli VELIUS, Carpar Ursinus: *De bello Pannonico, libri decem*. Vindobonæ, 1762. 292–300 p.
- ²⁹ *Die Korrespondenz Ferdinands I.* 12. p. „je espere estes advertie tant de mon arrivé en ceste ville et bon requeil que l’empereur mons’ me feist comme de tout ce qu’a esté demené jeusques au present sur mon pertaigne et mariage et la conclusion qu’a esté prinse. Sur le tout est que sa majesté me donne des maintenant les cinq duchées dont est fait mencion au contract de Couloingne où je m’envoye endedens dix ou doze jours pour recepvoir icelui pais et quant à quant me marier. Et incontinant avoir receu lesd. pais et ayant mis police au gouvernement d’iceulx m’en retourner pardela pour du tout parconclure sur l’affaire de mond. partaigne, tellement mme que espere, si plait à dieu, assez brief vous veor et visiter, combien que ne sera point si trestost que je eusse bien désiré”.
- ³⁰ BAUER, Wilhelm: *Die Anfänge Ferdinands I.* Wien, 1907. W. Braumüller, 239–264. p.
- ³¹ Lásd a teljes szöveget <https://oe99.staatsarchiv.at/16-jh/die-habsburg-connection-plus-ultra/> „[r]eliqua autem dominia ipsius divi Maximiliani cesaris in eius hereditate relicta penes nos Carolum cesarem remanerent, ita quod, si / alter nostrum se in eius portione lesum pretenderet et ad huiusmodi hereditatis avite divisionem reddere vellet, in eum casum omnibus huiusce hereditatis bonis iterum reunitis debita ex integro fieret inter nos divisio, / ita ut unusquisque nostrum juxta consuetudines et mores patrie debitam eius portionem hereditariam consequeretur.” EDELMAYER, Friedrich – RAUSCHER, Peter: La frontera oriental del Sacro Imperio en la época de Carlos V. *Hispania*, Vol. 206, 2000. 873. p. „En 1516 Fernando I se había obligado a casarse con Ana, la hermana de Luis II. Con esta obligación entraban en vigencia las disposiciones de los contratos familiares entre los Austrias y los Jagellones de 1507 y 1515 que nombraban al esposo de Ana señor de los territorios austriacos limítrofes a Bohemia y Hungría, siendo claro que debería llegarse a un acuerdo entre Fernando y Carlos V sobre la partición de la herencia de Maximiliano I. En los tratados familiares de Worms (1521) y Bruselas (1522) Carlos V cumplió, no sin un cierto retraso, los contratos con la Casa de los Jagellones, dejando al infante Fernando toda la herencia de Maximiliano I.” E. KOVÁCS Péter: Ferdinánd főherceg és Magyarország (1521–1526). *Történelmi Szemle*, 2003. 1–2. sz. 26. p. „Amikor Miksa császár birodalmát felosztották, a magyar politika irányítói megkönnyebbülhettek, mert amire már régóta vártak, bekövetkezett. V. Károly császár azzal, hogy öccsének átengedte az Alsó- és Felső-Ausztria, Stájerország, Karintia és Krajna feletti hatalmat, már nemcsak írásban, hanem tettekkel is deklarálta: az osztrák ügyekben Ferdinánd szava lesz a döntő. V. Károly, mivel megválasztásához szüksége volt az örökös tartományokra is, már a választást megelőzően kijelentette, hogy abban az esetben, ha ő lesz a császár, akkor Ferdinánd Ausztriából megkapja az örökséget. A császár a következő év augusztusában azt közölte a magyar követekkel, hogy az öccsének fogja átengedni az ausztriai ügyeket. A wormsi birodalmi gyűlés határozatai (1521. április 23.) közül Magyarországot elsősorban az 1515-ös „kettős házasság” Ferdinándot és Jagelló Annát érintő passzusainak a végrehajtása érdekelt. Az esküvőre 1521. május 26-án sor is került, ezután Ferdinánd nemcsak az osztrák ügyek, hanem a rokoni kapcsolatok miatt is kénytelen volt Magyarországgal foglalkozni.”
- ³² https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/65/Hans_maler_ritratto_di_Ferdinando_I_d%27Asburgo.jpg.
- ³³ Lásd a teljes szöveget www.crivoice.org/creedictworms.html.
- ³⁴ SCHILLING, Heinz: *Aufbruch und Krise. Deutschland 1517–1648*. Berlin, 1988. Siedler; RABE, Horst: *Deutsche Geschichte 1500–1600. Das Jahrhundert der Glaubensspaltung*. München, 1991. Beck Verlag; SCHMOECKEL, Mathias: Holy Roman Empire of the German Nation. In PIHLAJAMÄKI, Heikki – D. DUBBER, Markus – GODFREY, Mark (eds.): *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford, 2018. Oxford University Press, 358–378. p. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198785521.001.0001.
- ³⁵ PARKER 2019. 174–196. p.
- ³⁶ Archivo General de Simancas, PTR, LEG, 60, 96. Breve de Adriano VI a Carlos V para tratar la Paz con Francisco I de Francia (mayo de 1522), Archivo General de Simancas, PTR, LEG, 60, 97. Breve de Adriano VI a Carlos V sobre la Paz con Francisco I de Francia. (julio de 1522), Archivo General de Simancas, PTR, LEG, 62, 4. Breve de Adriano VI al emperador Carlos V exhortándole a terminar la guerra con Francisco I de Francia para, unidos los reinos cristianos, detener el avance turco en Hungría. (octubre de 1522).
- ³⁷ CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog*. Budapest, 1917. Athenaeum, 108. p.
- ³⁸ <https://oe99.staatsarchiv.at/16-jh/die-habsburg-connection-plus-ultra/> „quod pro porcione hereditaria nobis iamdicto Ferdinando / debita in dominiis Germanicis ex successione felicis memorie divi Maximiliani cesaris, avi nostri paterni, relictis ex tunc habere-mus quinque ducatus provinciarum nostrarum Australium, videlicet duos ducatus / Austrie supra et infra Anasum ac alios tres ducatus Stirie, Carintie et Carniole, reliqua autem dominia ipsius divi Maximiliani cesaris in eius hereditate relicta penes nos Carolum cesarem remanerent, ita quod, si / alter nostrum se in eius portione lesum pretenderet et ad huiusmodi hereditatis avite divisionem reddere vellet, in eum casum omnibus huiusce hereditatis bonis iterum reunitis debita ex integro fieret inter nos divisio, / ita ut unusquisque nostrum juxta consuetudines et mores patrie debitam eius portionem hereditariam consequeretur, prout in litteris ipsis Vormacie confectis contineri comperietur, ad quas impreiudicialis habeatur / relacio”.
- ³⁹ <https://oe99.staatsarchiv.at/16-jh/die-habsburg-connection-plus-ultra/> „nos Carolus imperator predictus omne ius nostrum omnemque nostram actionem abdicamus et in ipsum fratrem / et suos pleno iure transfundimus, nudum titulum archiducis Austrie”
- ⁴⁰ ORTVAY Tivadar: *Mária II. Lajos magyar király neje (1505–1558)*. Budapest, 1914. Magyar Történelmi Társulat.
- ⁴¹ <https://oe99.staatsarchiv.at/16-jh/die-habsburg-connection-plus-ultra/> „Cumque exinde exquisitis votis apud consiliarios nostros omnium regnorum ac dominiorum nostrorum debitaque indagazione prehabita nos Carolus cesarea qua licuit dilligencia et investigatione / sciscitaverimus, quid iuris in singulis regnis ac dominiis paternis, maternis aut avitis unicuique nostrum iuxta leges, consuetudines ac mores patrie deberetur, compertumque fuerit ex ipsorum consiliariorum / votis et relacionibus omnia huiusmodi regna et dominia paterna, materna et avita extra Germaniam consistencia omnino indivisibilia censi et ad nos Carolum cesarem tanquam primogenitum spectare”.
- ⁴² <https://oe99.staatsarchiv.at/16-jh/die-habsburg-connection-plus-ultra/> „Nosque idem Carolus et Ferdinandus constitue-mus procuratores, qui in singulis regnis patriis et dominiis nostro nomine debeant renuntiare et quittare / quicquid iuris in illis habere poteramus ante presentem nostram conventionem et concor-

- diam sive id in iudicio sit fiendum sive coram statibus patriarum moribus et consuetudinibus patrie servatis sive alias quomodo-cunque et sub quavis / solemnitate fiendum foret”.
- ⁴³ https://oe99.staatsarchiv.at/fileadmin/_processed_/8/0/csm_HHStA_15220207_AUR_001_18e2bfa324.jpg.
- ⁴⁴ LIKTOR Zoltán Attila: A Magyar Királyságért az oszmán hódítás árnyékában folytatott Habsburg-Jagelló párharc margójára – A bécsi kongresszus (1515) és a worms-i birodalmi gyűlés (1521) jelentősége a Magyarországgért folytatott küzdelemben. *Pázmány Law Working Papers*, 2021. 15. sz. 1–28. p.
- ⁴⁵ Frigyes császárt 1459-ben a Mátyással szembe forduló bárók magyar királlyá „választották”, a császár erre hivatkozva használta a *Magyarország királya* címet, lásd PÁLOSFALVI Tamás: *Szegedtől Újvárig. Az 1458–1459. esztendőkrónikájához. Századok*, 2013. 2. sz. 347–380. p.
- ⁴⁶ BARISKA István: II. Pius és az 1463. évi békeszerződés. *Vasi Szemle*, 2008. 4. sz. 423–438. p.
- ⁴⁷ HERMANN 1961. 29. p.
- ⁴⁸ LANZ, Karl: *Correspondenz des Kaisers Karl V. I. (1513–1532)*. Leipzig, 1844. F. A. Brockhaus, 55. p. „Bien se pourra declairer au traite que se fera sur ce, que par ledit titre ne soit aucunement prejudicie a ce present traite, ne par ce aucunement se puysses le droit dudit de Gheldres etre diminue en la meme forme et maniere que fut fait par feu l’empereur en se retenant le titre du roy de Hongrie”.
- ⁴⁹ <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/description/3967086>.
- ⁵⁰ CSEKEY 1917. 108. p.
- ⁵¹ *Papiers d’Etat du Cardinal de Granvelle*. Tome I. Paris, 1841. Imprimerie Royale, 255. p. „Nous ordonnons en oultre et declaron, nommons et instituons par cest noz vrayz et universelz heritiers et successeurs en tous et quelconques noz biens, meubles et immeubles, apres nostre trespas, noz en fans legitimes procreez de nostre corps en léal mariage, pour y succe der en leur ordre et degrez, et à telle portion d’iceulx biens, et aussi à telle charge que, selon les natures desdicts biens, et les loix, droictz, usances et coustumes des lieux esquels seront, succéder, hériter et porter debvront; et au deffaut de délaissier enfant ou enfans procreez de nostre corps en léal mariage comme dict est, en ce cas nous déclaron et instituons nostre universel héritier et successeur en tous noz dicts biens, nostre très-chier et très- amé frère, don Ferdinand, sy lors il est vivant”.
- ⁵² Uo. 256. p. „[d]onnées en nostre ville de Bruges le XXIIe jour de may, l’an de grace mil cinq cens vingt-deux, et de noz règnes, assavoir: de ceulx des Romains et Hongrie le troisième, et d’Espagne le septième”.
- ⁵³ VELIUS 1762. 249. p. „Romanorum Rex, titulo Regni Hungarie, uti poterit, et ita a domino Rege Wladislao & Regnicolis appellabitur, quemadmodum Cesarea Maiestas eodem hactenus vsa fuit, & deinceps vtetur, vicissim quoque Cesar & Romanorum Rex, & ipsorum subditi, dominum Wladislaum Regem Hungarie, cum Titulo solito Regni Hungarie, appellare & intitulari tenebuntur, Insuper pro solidiori, perpetue huius vnio nis fundamento, Conuentum est.”
- ⁵⁴ „Tabulae concordiae inter Fridericum III. Imp. & Maximilianum Romanorum & Hungariae Regem ab una; Vladislaum Hungariae & Bohemiae Regem atque Regnum Hungariae ab altera parte”, az egész szöveget közli VELIUS 1762. 246. p. „Si dominum Wladislaum Regem, liberis masculis, ex lumbis suis legitime procreatis, non relictis, aut eisdem relictis, & sine Heredibus descendentibus mortuis decedere contingat Quod in tali casu, ipsum Maximilianum Romanorum Regem, aut eo non existente, aliquem ex filijs suis, aut his non existentibus, eorum heredibus masculis, per lineam rectam ex lumbis eorum descendentibus, quem eligendum duxerint pro suo legitimo & indubitato Rege acceptabunt, ad possessionem Regni, absque omni difficultate venire permittent in possessionem Regni inducent, illi, vti Regi et domino suo, debita obsequia preilabunt
- hancque Sentenciam, publice & Sollemniter in eadem congregacione, Romanorum Regi, in prefatorum Regis Romanorum Oratorum preferencia, iurabunt”.
- ⁵⁵ HK I. rész 3. cím 7. §. „Neque enim princeps, nisi per nobilis electur”.
- ⁵⁶ *Die Korrespondenz Ferdinands I.* 460. p. „le vaivoda de Transsilvanie, lequel ne s’est trouvé ni aussi sa compagnie avec le feu roi pour le succourir et assister, s’est voulu approcher et entrer à Bude avec quatorze mille hommes en espoir de se faire couronner roi d’Hongrie [...]. Et semblablement le roi de Polonye qui a tousjours eu le mesme désir au recouvrement de Boesme fera tout son effort au semblable et aucuns autres ne faudroit aussi de peut estre pourchasser pour le mesme cas illec.”
- ⁵⁷ Uo. 488. p. „J’ai incontant fait faire les depesches pour l’affaire de Hongrie et de Boesme conforme aux minutes de lettres et instructions que m’avez envoyé. Je ne fais nulle doute, quant à ce que dépend desd. royaumes d’Hongrie, pour astant qui pourroit toucher entre vous et moi, car encoires qu’il fut besoing de vous aider de chose que en ce me pourroit appartenir. Je vous advertiz que, si purement et plainement lesd. royaumes estoient à moi, je vous en feroie tres voluntiers le don et dez maintenant, si quelque chose je y puis ou pourroie prétendre pour la succession de feu nostre grand-pere, que dieu absoille, je le vous donne de tres bon cuer, car je sçai bien que en ce monde ne le sçauroie aultrepart mieulx ni si bien employer que à vous que j’aime et extime comme ung aultre moi-mesmes.”
- ⁵⁸ Uo. 500. p. „Mon bon frere, ensuivant ce que vous ai nagueres escript, j’envoie devers vous le present porteur, don Anthonio de Mendoça, avec aultres lectres pour voz affaires de Hongrie et Boheme, telles que verrez. J’ai ordonné aud. don Anthonio de se conduire entièrement, selon que vous lui commanderez, et ne lui ai voulu bailler autre instruction si non de vous obéir comme à moi-mesmes. Et pour ce qu’estes sur le lieu et sçaures bien congnoistre ce que vous est le plus necessaire au bien de voz affaires, m’a semblé mieulx remectre le tout à vous. Led. don Anthonio vous dira de mes nouvelles, parquoi ferai fin. Atant pour ceste fois, priant dieu que, mon bon frere, etc.”
- ⁵⁹ Uo. 501. p. „Mon bon frere, j’ai receu voz lettres du 28e d’octobre et par icelles et ce que Martin de Salinas m’a dit de vostre part entendu la bonne nouvelle de vostre paisible et unanime election au royaume de Boesme dont j’ai eu si grand joie et plaisir, que plus ne se pourroit dire et ai bon espoir en dieu que moyennant sa divine bonté et les bonnes provisions que avez faitces vous aurez la semblable election en Hongrie et croi que de ceste heure icelle vostre election ait desia son effect, de quoi je desire fort avoir bonnes nouvelles et du tout rendre grâces à nostre créateur qui tant de grandz biens a faiz et fait chascun jour à vous et moi, lui suppliant permectre que noz personnes et estas se puissent employer à son saint service, bien et restauracion de nostre religion chrestienne et conservation de nostre sainete foi catholique.”
- ⁶⁰ KÖRÖSI Zoltán: Két ellenfél és a Hostis Naturalis (Fejezetek Szapolyai János és V. Károly közti diplomáciai kapcsolatokról 1532–1538). *Publicationis Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica*, 2008. 3. sz. 195–226. p.
- ⁶¹ 1547:5. tc. 5. §. „Nam cum sese ordines, et status regni, non solum majestati suae, sed etiam suorum haeredum imperio, et potestati, in omne tempus subdiderint.”
- ⁶² HK. I. rész 17. cím 1. §. „[a]pprobata regni hujus consuetudine, haeredes solummodo filii legitimi.”
- ⁶³ SALAMON Ferenc: *A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio története*. Pest, 1866. Ráth Mór, 52. p.
- ⁶⁴ LIKTOR Zoltán Attila: A trónbetöltés rendje a Magyar Királyságban a XVI–XVII. században az Oñate-egyezség tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, 2020. 1. sz. 163–192. p.

